

UDK: 929 Vassilich, G.
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 12. 1. 2004.
Prihvaćeno: 14. 5. 2004.

Život i djelo Giuseppea Vassilicha (1852.-1940.) prosvjetnoga djelatnika i proučavatelja povijesti istarskog i kvarnerskog prostora

MARINO MANIN

Hrvatski institut za povijest, Zagreb, Republika Hrvatska

Ovaj prilog istražuje životopis Giuseppea Vassilicha (Kr, 1852. – Trst, 1940.). Vassilich se školovao u Krku, Splitu i Trstu. Službovao je kao podučitelj u Labinu i kao učitelj u Trstu, odnosno kao dugogodišnji ravnatelj više tršćanskih pučkih škola. Istaknuo se kao pisac niza radova o povijesti Istre i Kvarnerskih otoka u onovremenim talijanskim povijesnim časopisima, ali ne mogu se smatrati od trajnije vrijednosti. Napisao je i roman o Elizabeti Frankopan i druge književne priloge.

Ključne riječi: životopis Giuseppea Vassilicha, historiografija istarskoga i kvarnerskoga prostora, povijest i etnografija Istre, povijest kvarnerskih otoka u srednjem vijeku, povijest hrvatske plemićke obitelji Frankopan

Kada je akademik Petar Strčić zatražio da mu “hitno donesem” životopis Giuseppea Vassilicha, nisam pristupio izradi plana i programa istraživanja (s ciljevima i metodom rada), nego sam se jednostavno zapitao: “Tko je on i zbog čega zaslužuje da neki povjesničar sastavi njegov životopis?”

Tražeci neke biografske podatke posegao sam za nekoliko leksikona¹, a prolietao sam neke bibliografije² nadajući se iscrpnome nekrologu. Na prvi dio moga pitanja (tko je on?) nisam pronašao odgovor, a u pogledu drugoga dijela gore navedenoga pitanja (zbog čega zaslužuje životopis?) pronašao sam, ne jedan, nego barem tri dobra razloga. Naime, već rutinskim pregledom “Skupnoga kataloga” na Crolistu³ pronašao sam devet njegovih bibliografskih jedinica. Među tim naslovima zapazio sam članak o mitu o Argonautima objavljen 1885. godine na prvim stranicama prvoga broja jednoga od najvažnijih istarskih histori-

¹ Salvatore SAMANI, *Dizionario biografico fiumano*, Venezia 1975.; Francesco SEMI – Vanni TACCONI, *Istria e Dalmazia uomini e tempi*, sv. 1, Udine 1991., i sv. 2, Udine 1992.

² *Archeografo Triestino edito dalla Società di Minerva. Indice generale 1829-1991*, Trieste 1992., 103 (15 bibliografskih jedinica); *Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria. Indici 1884-1993*, sv. 94, Trieste 1994., 74 (3 bibliografske jedinice); *Pagine istriane. Indice delle annate 1903-1971*, Trieste 1972, 113 (6 bibliografskih jedinica).

³ Vidi: <http://www.nsk.hr/opac-crolist/crolist.html>.

ografskih časopisa: *Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria*, što je samo po sebi dovoljan razlog za nekakvo saznanje i o njegovome autoru. Drugi argument koji može navesti na zanimanje za Vassilichev životopis jesu dva priloga o vlaškom stanovništvu Istre. Treći i možda najvažniji razlog zbog kojega toga autora ne valja prepustiti zaboravu pronašao sam u njegovoj knjizi o Elizabeti Frankopan objavljenoj na talijanskome (1905.) i na hrvatskom jeziku (1911.), na temelju čega se može zaključiti ne samo o njegovome lokalnome istarsko-kvarnerskome značenju, nego i o zanimljivosti za širi hrvatski prostor, što je bilo prepoznato već u doba njegova djelovanja.

* * *

Sve je to utjecalo da se prihvatim proučavanja toga zanemarenoga autora. Pregledao sam njegova djela tražeći nekakav trag, tj. nekakav podatak iz autorova života na temelju kojega bi bilo moguće započeti istraživanje i u konačnici rekonstruirati njegov životni put, profesionalnu karijeru i valorizaciju njegovih radova. Pronašao sam ih čak dva. Prvi je stajao u popisu pretplatnika objavljenom u prilogu časopisa *Atti e memorie*. Tu je među pretplatnicima časopisa i obnašateljima dužnosti u Društvu figurirao i Giuseppe Vassilich učitelj iz Trsta.⁴ Slično je bilo i u narednim godištim časopisa.⁵ Drugi trag pronašao sam u posveti talijanskoga izdanja knjige o Elizabeti Frankopan, gdje stoji da je autor knjige Krčanin.⁶ Dakle, trebalo je pronaći Krčanina, koji je učiteljevao u Trstu i pisao je od polovice 80-ih godina XIX. st. – prema tim prvim saznanjima – do druge polovice 20-ih godina XX. st.

⁴ Za Giuseppea Vassilicha (na 143. mjestu popisa) navedeno je učiteljsko zanimanje (“maestro”), a kao prebivalište naveden je Trst. Nadalje, na godišnjoj skupštini Društva (održanoj u Poreču 29. kolovoza 1885.) i Giuseppe Vassilich se pojavljuje među članovima ravnateljstva Društva koji su ponovno izabrani na tu funkciju.

Vidi: “Il I° congresso annuale della Società istriana di archeologia e storia patria” i “Elenco dei Soci iscritti alla Società istriana di archeologia e storia patria, pell’anno 1885”, *Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria*, sv. I, fasc. 3-4, Parenzo 1885., 393 i 399.

⁵ Vidi: “Il II° congresso annuale della Società istriana di archeologia e storia patria” i “Elenco dei Soci iscritti alla Società istriana di archeologia e storia patria, pell’anno 1886”, *Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria*, sv. II, fasc. 3-4, Parenzo 1886., 245 i 251; “Il III° congresso annuale della Società istriana di archeologia e storia patria” i “Elenco dei Soci iscritti alla Società istriana di archeologia e storia patria, pell’anno 1887”, *Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria*, sv. III, fasc. 3-4, Parenzo 1887., 434 i 440; u sv. IV nisu objavljeni navedeni prilozii, a ni u narednim brojevima nije se pojavljivao na popisu izabranih dužnosnika u zapisnicima godišnjih Skupština; “Elenco dei Soci iscritti alla Società istriana di archeologia e storia patria, pell’anno 1889”, *Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria*, sv. V, fasc. 3-4, Parenzo 1889., 523; “Elenco dei Soci iscritti alla Società istriana di archeologia e storia patria, pell’anno 1891”, *Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria*, sv. VII, fasc. 3-4, Parenzo 1891., 443; “Elenco dei Soci iscritti alla Società istriana di archeologia e storia patria, pell’anno 1893”, *Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria*, sv. IX, fasc. 3-4, Parenzo 1894., 521 (tu je zaveden kao učitelj i upravitelj škole: “maestro - dirigente”); u popisima članova Društva za kasnija godišta ne pojavljuje se.

Na temelju tih dvaju tragova, istraživanje sam usmjerio prema tršćanskim arhivima.

Prema podacima Matičnoga ureda tršćanske općinske uprave Giuseppe Vassilich, sin Giuseppea i Nicoline Giorgolo, rođen je u Krku dana 29. listopada 1852., a umro je u Trstu 16. siječnja 1940. godine.⁷ Nadalje, prema istome izvoru, Giuseppeu Vassilichu je 1833. dekretom prefekta Tršćanske provincije promijenjeno prezime u Vassili. Giuseppe Vassilich oženio se u Trstu s Edvige Biason dana 25. kolovoza 1880. i u tome braku imao je sina Uga. Dana 25. listopada 1931. vjenčao se s Antonijom Micolich. Talijansko državljanstvo dobio je dekretom od 4. svibnja 1922. godine.⁸

Po pitanju obrazovanja Giuseppea Vassilicha, možemo pretpostaviti da je pučku školu pohađao u rodnome Krku, a nemamo ni podatke za niže razrede gimnazije. Pouzdano znamo da je završio gimnaziju u Splitu.⁹ Naime, u *Katalogu osmoga razreda za školsku godinu 1870.-1871. Carske kraljevske više gimnazije u Splitu* pod brojem 22 (od ukupno 24 učenika) bio je zaveden "Vassilić Giuseppe", od oca "Giuseppea", star 19 godina, rođen u Krku, katolik po vjeroispovijesti.¹⁰ Međutim, kako nadalje stoji u *Katalogu*, zanimljivo je da je bio smješten u sjemeništu, a da je po stanju bio "crkvena osoba" ("condizione

6

"ALLA SANTA MEMORIA

DI TE

ELISABETTA

SVENTURATO RAMPOLLO DI DUE ILLUSTRATI CASATI

VITTIMA INNOCENTE D'UN MARITO BRUTALE

DOPO CINQUE SECOLI D'IMMERITATO OBLIO

DEDICA

QUESTO TARDO TRIBUTATO DI PIETÀ

UN VEGLIANO" (istaknuo M. Manin).

Na kraju teksta posvećenoga čitateljstvu ("Due parole al lettore") stoji datacija u kojoj se kao mjesto pisanja navodi Trst ("Trieste nel 1905"),

Vidi: Giuseppe VASSILICH, *Eliabetta de' Frangipani. Contessa di Veglia e Modrussa. Storia dei secoli XIV-XV*, Fiume 1905., 3 i 7.

⁷ Podatak o rođenju provjerio sam u Matičnoj knjizi krštenih Krka u kojoj stoji da je 29. listopada 1852. rođen "Joseph Lucius", zakoniti prvorođenac Josipa, sina Markova ("Joseph Marci Vassilich filius"), poljodjelca, i Nicoline, rođene Giorgolo.

Državni arhiv u Rijeci, Matične knjige rimokatolika. Župa Krk. Matična knjiga rođenih (1834.-1855.), sig. VII. (249).

⁸ Comune di Trieste, Anagrafe. Kako za posredovanje pri dobivanju podataka iz tršćanskoga Matičnoga ureda, tako i za pomoć u istraživanju arhiva tršćanske Gradske uprave od velike mi je pomoći bila dr. Paola Ugolini, djelatnica Povijesnoga arhiva magistrata, pa joj i na ovome mjestu zahvaljujemo na presudnoj pomoći za uspješan ishod ovoga istraživanja.

⁹ Akademske godine 1870.-1871. među polaznicima osmoga razreda Klasične gimnazije u Splitu nalazio se i "Vassilić Giuseppe" (zanimljivo da je prezime pisano mješavinom talijanske i hrvatske grafije, a isto tako stoji i u *Katalogu*).

Vidi: "Maturanti od 1817. do 1990", *290 godina klasične gimnazije u Splitu (1700.-1990.)*, Split 1990., 591.

¹⁰ Državni arhiv u Splitu, Imp. reg. ginnasio superiore di Spalato. Catalogo della ottava classe per l'anno scolastico 1870/71, sig. KL GIM K39. Gore navedene informacije ljubazno mi je prenio dr. sc. Stanko Piplović, na čemu mu se i na ovome mjestu najsrdačnije zahvaljujemo.

ecclesiastico”).¹¹ Napustio je gimnaziju zbog bolesti na početku drugoga polugodišta i otišao je na privatni nauk. Položio je ispite drugoga semestra kao privatni đak, i to općenito s primjernim (“giudizio complessivo esemplare”), a uz zadovoljavajuću marljivost (“diligenza sodisfacente”).¹² Nakon toga – prema registru o imenovanju i premještanju učitelja, koji se i danas čuva pri tršćanskoj Gradskoj upravi – školske godine 1872.-1873. pohađao je Učiteljsku školu u Trstu, a tu je i maturirao 2. kolovoza 1873., te je polučio “dovoljan” iz njemačkoga, ‘izvrstan’ iz ilirskoga kao drugih jezika zemlje i ‘dobar’ iz glasovira, nakon čega je ishodio “habilitacijski atest u Trstu, 4. svibnja 1875., I. stupnja (uz potvrdu o ispitu iz tjelovježbe, pjevanja i violine).”¹³ Dakle, proizlazi da je Vassilich – pored talijanskoga jezika na kojemu je obrazovan – dobro poznao hrvatski jezik, služio se njemačkim, svirao je nekoliko glazbala i bio je osposobljen za održavanje nastave iz tjelovježbe.

Svoju radnu karijeru započeo je u Labinu i to na mjestu podučitelja, a nastavio ju je u Trstu kao učitelj i rukovoditelj osnovne škole. Naime, arhivski fond Općine Labin sadrži molbu koju je uputilo nastavno osoblje muške pučke škole u Labinu – čiji je član bio i Giuseppe Vassilich – tamošnjemu općinskom Poglavarstvu.¹⁴ Navedena molba, datirana je u Labinu 26. kolovoza 1874., a u njoj se tražila novčana naknada za poučavanje đaka na njemačkome jeziku, koji je bio neobavezan predmet. Vassilich se nalazio na mjestu podučitelja u Labinu od početka školske godine 1873.-1874., a tamošnje ga je školsko vijeće hvalilo za rad.¹⁵

Giuseppe Vassilich zaposlio se u Trstu na mjestu pučkoškolskoga učitelja godine 1875. s godišnjom plaćom od 600 forinti i – sukladno tekstu dekreta kojega mu je uputilo “Vijeće Grada Trsta” – uz naknadu za stan od 125 forinti godišnje, a prvo mu je radno mjesto bilo u Pučkoj školi u Rena nuova,¹⁶ a

¹¹ Isto.

¹² Isto.

¹³ “Vassilich Giuseppe, sottomaestro della scuola pop[olare] di Albona (...) Studj: ottava classe ginnasiale a Spalato. Nel 1872/3 frequentò la Scuola mag[istra]le qui. Attest[at]o di maturità col II. grado, d[ispensa] Trieste, 2-8-1873 (con nota ‘sufficiente’ pel Tedesco, ‘ottimo’ pell’Illirico come altre lingue del paese e ‘buono’ pel pianoforte). Attestato di abilitazione d[ispensa] Trieste, 4-5-1875, di I. grado (con dispensa dall’esame di ginnastica, canto e violino).”

Comune di Trieste, Biblioteca Civica. Archivio storico del Magistrato, fasc. 22415. Nomina e trasloco di maestri.

¹⁴ “Alla spettabile Rappresentanza Comunale di Albona.

Domanda del personale insegnante della scuola pop[olare] maschile d’Albona per una remunerazione in ricompensa dell’istruzione da loro impartita nella lingua tedesca.” Prema navodu iz zahtjeva potpisnici su, među kojima je bio i “G. Vassilich”, poučavali njemački jezik tijekom “drugoga polugodišta u svakome razredu ove muške pučke škole”, a taj je predmet bio “neobavezan”.

Državni arhiv u Pazinu, Općina Labin, k. 21. Pregled toga arhivskoga materijala obavila je kolegica Tajana Ujčić, ravnateljica Državnoga arhiva u Pazinu, koja mi je i prijateljski dostavila preslike relevantnih dokumenata na čemu joj se i ovom prigodom najljepše zahvaljujemo.

¹⁵ “Sottomaestro presso la Scuola pop[olare] di Albona dal principio dell’anno scol[asti]co 1873/4 (...). Molto lodato dal consiglio scol[asti]co locale di Albona.”

Comune di Trieste, Biblioteca Civica. Archivio storico del Magistrato, fasc. 22415. Nomina e trasloco di maestri.

¹⁶ Comune di Trieste, Biblioteca Civica. Archivio storico del Magistrato, fasc. 23187.

prema dopisu ravnateljstva škole dodijeljeno mu je "II. odjeljenje prvoga razreda".¹⁷ Učiteljsku prisegu položio je u Trstu dana 9. listopada 1875.¹⁸

Na temelju *Pregleda nastavnoga osoblja i statistike đaka gradskih pučkih škola*, kojega je izdavala Općina Trst, rekonstruirali smo (uz neke prekidne) tijekom profesionalne karijere Giuseppea Vassilicha. Tako, u *Pregledu* za 1884.-1885. godinu zaveden je kao učitelj pri Pučkoj školi u Lazzaretto Vecchio.¹⁹ Deset godina kasnije, školske godine 1894.-1895. nalazimo ga na mjestu učitelja i upravitelja Pučke škole u Rena nuova,²⁰ a istoj školi i na istoj dužnosti ostao je i školskih godina 1897.-1898.²¹ i 1898.-1899.²² Zapravo, na mjesto upravitelja škole došao je već 1893. godine, ili još ranije.²³ Školske godine 1900.-1901. bio je učitelj i upravitelj Pučke škole u Barriera vecchia.²⁴ Učitelj i upravitelj Pučke i građanske škole u Via Giuseppe Parini bio je školske godine 1901.-1902.²⁵ Giuseppe Vassilich ubilježen je pri istoj školi i na istoj funkciji (učitelja i upravitelja) i u školskim godinama 1902.-1903.²⁶ i 1903.-1904.²⁷ Od školske godine

¹⁷ Comune di Trieste, Biblioteca Civica. Archivio storico del Magistrato, fasc. 22533.

¹⁸ Comune di Trieste, Biblioteca Civica. Archivio storico del Magistrato, fasc. 22511.

¹⁹ "IX. Scuola popolare al Lazzaretto vecchio (...) Giuseppe Vassilich, insegnò nella classe IV maschile; ore 23 per settimana; accompagnò inoltre 1 volta per settimana gli allievi alla Palestra civica."

Vidi: *Municipio di Trieste. Stato del personale insegnante e statistica degli allievi delle civiche scuole popolari e cittadine alla fine dell'anno scolastico 1884-1885*, Trieste 1885., 21.

²⁰ "XII. Scuola popolare di Rena nuova. DIRIGENTE: VASSILICH GIUSEPPE insegnò lingua italiana nella V maschile; ore 11 per settimana."

Vidi: *Municipio di Trieste. Stato del personale insegnante e statistica degli allievi delle civiche scuole popolari e cittadine alla fine dell'anno scolastico 1894-1895*, Trieste 1895., 24.

²¹ "XII. Scuola popolare di Rena nuova e Succursale in Via dell'Istria. DIRIGENTE: VASSILICH GIUSEPPE insegnò aritmetica e canto nella IV a maschile, canto nella VI maschile, VI femminile e V maschile; 8 ore per settimana."

Vidi: *Municipio di Trieste. Stato del personale insegnante e statistica degli allievi delle civiche scuole popolari e cittadine alla fine dell'anno scolastico 1897-1898*, Trieste 1898., 24.

²² "XII. Scuola popolare di Rena nuova e Succursale in Via dell'Istria. DIRIGENTE: VASSILICH GIUSEPPE insegnò aritmetica nella II b maschile, canto nella VI maschile e femminile e V femminile; ore 7 per settimana."

Vidi: *Municipio di Trieste. Stato del personale insegnante e statistica degli allievi delle civiche scuole popolari e cittadine alla fine dell'anno scolastico 1898-1899*, Trieste 1899., 23.

²³ Vidi bilj. br. 5.

²⁴ "I. Scuola popolare al Barriera vecchia e Succursale in Via S. Maurizio. DIRIGENTE: VASSILICH GIUSEPPE, insegnò ARITMETICA E SCRITTURA nella III b maschile; canto nella V a, V b e VI femminile, nella VI a e nella VI b maschile; ore 11 per settimana."

Vidi: *Municipio di Trieste. Stato del personale insegnante e statistica degli allievi delle civiche scuole popolari e cittadine alla fine dell'anno scolastico 1900-1901*, Trieste 1901., 3.

²⁵ "XII. Scuola popolare e cittadina in via Giuseppe Parini. DIRETTORE: VASSILICH GIUSEPPE insegnò canto nella I, II e III cittadina femminile; ore 3 per settimana."

Vidi: *Municipio di Trieste. Stato del personale insegnante e statistica degli allievi delle civiche scuole popolari e cittadine alla fine dell'anno scolastico 1901-1902*, Trieste 1902., 25.

²⁶ "XII. Scuola popolare e cittadina in via Giuseppe Parini. DIRETTORE: VASSILICH GIUSEPPE, sebbene dispensato, come gli altri Direttori, dall'obbligo d'insegnare, insegnò spontaneamente il canto alle allieve delle tre classi cittadine femminili."

Vidi: *Municipio di Trieste. Stato del personale insegnante e statistica degli allievi delle civiche scuole popolari e cittadine alla fine dell'anno scolastico 1902-1903*, Trieste 1903., 25.

1907.-1908. do 1912.-1913. u navedenim izvještajima pojavljuje se samo u funkciji ravnatelja Pučke i građanske škole u ulici Giuseppe Parini.²⁸

Tijekom ljetnih školskih praznika godine 1913. rukovodio je ljetnim dječjim kampom pokraj Kozine.²⁹ Ujesen iste godine uputio je molbu Gradskome magistratu iz koje možemo zaključiti o njegovome stanju i o približavanju kraja njegovoga radnoga vijeka, a u tom dopisu za oslobađanje od održavanja osam sati tjedno nastave stoji: “budući da sam navršio 60 godina i budući da ću iduće godine morati tražiti umirovljenje, i konačno, budući da sam izgubio rutinu poučavanja, umoljavam ovaj Magistrat da me oslobodi od obveze održavanja nastave i ove godine.”³⁰ Tome zahtjevu je i udovoljeno. Međutim, i godinu dana kasnije podnio je sličnu molbu, ali ovoga se puta pozivao i na dugotrajnu bolest, kao i na obavezu odlaska u mirovinu nakon 40 godina službe,³¹ i odobrena mu je poštediti održavanja nastave za školsku godinu 1914.-1915. Doista, iz dopisa od 5. siječnja 1914. doznajemo da je umjesto bolesnoga Vassilicha nastupio njegov zamjenik na ravnateljskoj dužnosti, kao i da je on bio odsutan od 12. prosinca 1913., i tek se 1. svibnja 1914. vratio na posao.³² Dakle, uslijed gore opisanoga zdravstvenoga stanja, ali i zakonske obveze, možemo pretpostaviti – iako akt o umirovljenju nismo pronašli – da je Giuseppe Vassilich završio svoj radni vijek krajem školske godine 1914.-1915.

U posljednjem razdoblju života, uz svoje ime dopisivao je titulu “viteza”, a možemo pretpostaviti da ju je stekao oko 1935. I na kraju, kako stoji u osmrtnici preminuo “ujutro” 16. siječnja 1940. godine.³³

²⁷“XII. Scuola popolare e cittadina in via Giuseppe Parini. DIRETTORE: VASSILICH GIUSEPPE (sebbene dispensato dall'istruzione) insegnò il canto alle allieve delle tre classi cittadine; ore 4 settimanali.”

Vidi: *Municipio di Trieste. Stato del personale insegnante e statistica degli allievi delle civiche scuole popolari e cittadine alla fine dell'anno scolastico 1903-1904*, Trieste 1904., 25.

²⁸“XII. Scuola popolare e cittadina in via Giuseppe Parini. DIRETTORE: Vassilich Giuseppe.”

Vidi: *Municipio di Trieste. Stato del personale insegnante e statistica degli allievi delle civiche scuole popolari e cittadine alla fine dell'anno scolastico 1907-1908*, Trieste 1908., 24; *isto*, Trieste 1909., 24; *isto*, Trieste 1910., 28; *isto*, Trieste 1911., 28; *isto*, Trieste 1912., 28; *i*, *isto*, Trieste 1913., 33.

²⁹ Comune di Trieste, Biblioteca Civica. Archivio storico del Magistrato, fasc. 710/1913.

³⁰“Trieste, 18 settembre 1913 (...) Siccome io ho 60 anni sonati; e siccome l'anno venturo dovrò chiedere il pensionamento, e infine, siccome ho perduto la pratica d'insegnare, prego codesto Magistrato di volermi dispensare dall'obbligo d'insegnare anche quest'anno.”

Comune di Trieste, Biblioteca Civica. Archivio storico del Magistrato, fasc. 710/1913.

³¹“Trieste, 14 settembre 1914 (...) Siccome col 4 maggio 1915 io compio 40 anni di servizio, dopo conseguita l'abilitazione, e dovrò quindi chiedere il mio pensionamento a tempo debito, vista la mia età, e specialmente avrete riguardo alla grave malattia onde fui colpito a capo d'anno, di cui porto tuttora le conseguenze (...). Prego perciò di essere esonerato dall'obbligo d'insegnare ancora questa volta, e sarà l'ultima.”

Comune di Trieste, Biblioteca Civica. Archivio storico del Magistrato, fasc. 710/1913.

³² Comune di Trieste, Biblioteca Civica. Archivio storico del Magistrato, fasc. 41/1914.

³³ *Il Piccolo*, Trieste, 18. 1. 1940., 4.

* * *

Iako je Giuseppe Vassilich pisao i novinske i druge članke, ovom prigodom usredotočit ćemo se prvenstveno na njegove bibliografske jedinice (knjige i rasprave) objavljene u historiografskim časopisima. Najprije ćemo se osvrnuti na sadržaj tih radova nastalih u vremenskome luku koji se proteže od 1885. do 1936., ali i na njihove stručne odlike, kao i na njihovo značenje za historiografiju.

Vassilich se bavio istarskom tematikom. Kako smo istaknuli u uvodu, njegov rad o argonautima tiskan je kao prvi članak, prvoga broja časopisa *Atti e memorie*, a mi smo ga konzultirali i kao posebni otisak naslovljen: *Il mito degli argonauti. E le assirtidi. Studio sul libro quarto del poema di Apollonio Rodio 'Gli Argonauti'*, Parenzo 1885., 49, otisnut u tiskari Tipografia di Gaetano Coana. Rad je popraćen znanstvenim aparatom, a prenosi fragmente antičkih autora, koji se odnose na argonaute i na prostor obuhvaćen mitom o njima. Što se tiče istraživačkih rezultata modernih povjesničara, rad se oslanja prvenstveno na teze Bernarda Benussija. Po načinu prezentacije, može se smatrati da rad ima pregledni karakter.

Problematiku iz najstarije povijesti Istre, obuhvaća radom ("Agrone re dell'Ilirico e Teuta che gli succedette dominarono anche sull'Istria? Memoria critico-storica") u kojemu se pita jesu li Agron i Teuta vladali Istrom.³⁴ Slično kao i u prethodnome prilogu, donosi stavove klasičnih i modernih autora, a osporava Farlatijevu tvrdnju da su Agron i Teuta vladali Istrom, kao i onu da su Histri bili Iliri.

* * *

Kronološki gledano, slijedi općenito kvarnerska problematika, kojoj su posvećena četiri rada.

Knjižica naslovljena *Due tributi delle isole del Quarnero*, Trieste 1885., 47, tiskana je u Stab. tipogr. di Lod. Herrmanstorfer, a u stvari predstavlja posebni otisak članka istoga naslova objavljenoga u časopisu *Archeografo Triestino*.³⁵ Tema rasprave je danak kojega su dalmatinski gradovi (uključujući Rab, Krk i Osor) podložni Bizantu za vladavine cara Bazilija (867.-886.) platili Hrvatima i onaj kojega su krajem X. i početkom XI. st. platili Mlečanima prilikom pohoda duždeva iz obitelji Orseolo. Međutim, Vassilich donosi i neke osebujne ocjene: Neretljane proglašava Srbima³⁶, a na drugome mjestu – prepričavajući Ivana Đakona – za Hrvate i za Neretljane navodi "da su sunarodnjaci"³⁷. Nadalje,

³⁴ Giuseppe VASSILICH, "Agrone re dell'Ilirico e Teuta che gli succedette dominarono anche sull'Istria?", *Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria*, sv. II, fasc. 1-2, Parenzo 1886., 157-178.

³⁵ Giuseppe VASSILICH, "Due tributi delle isole del Quarnero", *Archeografo Triestino*, II. serija, sv. XI(XV), Trieste 1885., 297-343.

³⁶ "(...) nel VII secolo calarono collà anche i Serbi, una parte dei quali è conosciuta nella storia come Narentani (...)"

Giuseppe VASSILICH, *Due tributi delle isole del Quarnero*, Trieste 1885., 9.

³⁷ "(...) l'Orseolo imprese questa spedizione navale contro i Croati e contro i Narentani. Suo scopo si fu: vendicarsi delle molestie che ambedue questi connazionali slavi (...)"

G. VASSILICH, *Due tributi*, 37.

postavlja tezu da su se hrvatski vladari nazivali “kraljevima Dalmacije” zahvaljujući pokroviteljstvu nad crkvama, kojega su obnašali jer su im darovali zemljišta³⁸, ali ta argumentacija u potpunosti otpada, jer je dokazano da su mnoge od tih darovnica falsifikati.³⁹ I na kraju, mogu se nazrijeti i neke posve devetnaestostoljetne teze o jezično-kulturnome stanju u Dalmaciji (o prevladavajućoj gradskoj kulturi, o dugotrajnoj mletačkoj vladavini, o iskvarenosti vlastitoga narječja, o prihvaćanju talijanskoga jezika itd. od strane “slavenskoga elementa”, a što se zbilo “vjerojatno već tada, a zacijelo u narednim stoljećima”)⁴⁰, koje nemaju nikakve veze s vremenom koje je predmet razmatranja. Naime, iz toga vremena potječu tek prvi zapisi “vulgarnoga”, odnosno talijanskoga jezika, a za područje onovremene Dalmacije predmetom istraživanja je zasebni “dalmatski” jezični sustav⁴¹, ali to se zacijelo ne uklapa u pojednostavljene nacionalne sheme iz Vassilicheva vremena.

Kronološki, a i tematski se nadovezuje knjižica: *Dopo i 'due tributi'. Le isole del Quarnero nell'XI. secolo e nella prima metà del XII., considerate nei loro rapporti con Venezia, coll'impero bizantino e col re della Croazia*, Trieste 1887., 55, koja je tiskana u Stabilimento tipogr. di Lodovico Herrmanstorfer, a i ovaj je tekst poseban otisak iz časopisa *Archeografo Triestino*.⁴² Iako rad ima znanstveni aparat i autor se koristi (objavljenim) izvorima, čini nam se upitnom njegova znanstveno-istraživačka baza, jer kako sam autor navodi: “nisu proste povijesne činjenice te koje u nama mogu izazvati veliko zanimanje; za nas je najvažnije ovo pitanje: Kvarnerski otoci u XI. st. pripadali su hrvatskoj kruni? (...) Ja se nadam da ću dokazati da joj nisu pripadali (...)”⁴³. Držimo da se tu

³⁸ “(...) traendo un apparente diritto a questo titolo da quella specie di patronato che esercitavano sulle chiese, tanto degli agri che delle città, colle donazioni di terre fatte alle chiese.”

G. VASSILICH, *Due tributi*, 31.

³⁹ Nada KLAJČ, “O falsifikatima splitskih benediktinka”, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, br. LXIII-LXIV, Split 1962., 199-219.

⁴⁰ “Probabilmente già allora, e di certo nei secoli seguenti, s'introdusse nelle dette città anche l'elemento slavo, come si scorge ora dai cognomi; ma in causa della prevalente cultura cittadina e del lungo dominio veneto, l'elemento slavo seppure conservò in famiglia un rozzo dialetto proprio assai italianizzato, apprese anche la lingua dei cittadini, l'italiana (...) la lingua e la cultura italica furono comune patrimonio delle città litorali dalmate e del Quarnero (...)”.

G. VASSILICH, *Due tributi*, 38.

⁴¹ Usporedi: Žarko MULJAČIĆ, “Dalmatski”, *Fluminensia. Časopis za filološka istraživanja*, god. 11, br. 1-2, Rijeka 1999., 1-30; Matteo Giulio BARTOLI, *Il Dalmatica. Resti di un'antica lingua romanza parlata da Veglia a Ragusa e sua collocazione nella Romania appennino-balcanica*, Roma 2000.

⁴² Giuseppe VASSILICH, “Dopo i 'Due Tributi'. Le isole del Quarnero nell'XI. secolo e nella prima metà del XII., considerate nei loro rapporti con Venezia, con l'impero bizantino e con i re della Croazia”, *Archeografo Triestino*, II. serija, sv. XIII (XVII), Trieste 1887., 287-341.

⁴³ “Ma non sono già i semplici cenni storici quelli che in noi possano destare un grande interesse; la questione per noi più importante si è questa: le isole del Quarnero nell'XI sec. appartennero alla corona croata? (...) Io spero di provare che non vi appartennero; che se anche i re croati portarono il titolo di re della Croazia e Dalmazia, l'impero greco non rinunziò però loro i suoi diritti sulla Dalmazia bizantina (...)”.

autor nedvosmisleno izjasnio o svrsi i o ciljevima svojega pisanja, a možemo samo dodati da tekst smjera na osporavanje teza hrvatskih autora (Račkoga, Črnčića, Kukuljevića itd.), koji su u to vrijeme pisali. Autor pokušava uvjeriti čitatelja da to područje u XI. st. nije bilo u sastavu Hrvatske, da je tek Koloman na nekoliko godina zagospodario Dalmacijom i da su pred kraj drugoga ili u trećem desetljeću XII. st. Kvarnerski otoci pod vlašću Venecije. *Atti e memorie* donose recenzije ovoga i prethodnoga članka, ali posrijedi su prikazi sadržaja i ne ulazi se u kritičko vrednovanje, a možda ipak upućuje na negativnu ocjenu činjenica što časopis prestaje pratiti sadržaj toga niza radova.⁴⁴

Na gore navedeni niz nastavlja se još pet Vassilichevih separata⁴⁵ naslovljenih: *Da dedizione a dedizione. Appunti storico-critici sulle isole del Quarnero (Secolo XII-XV)*, sv. 1, Trieste 1889., 47; sv. 2, Trieste 1889., 48; sv. 3, Trieste 1890., 29; sv. 4, Trieste 1891., 30; sv. 5, Trieste 1892., 46. U ovome nizu radova autor nabraja podatke koji ukazuju da je Mletačka Republika obnašala vrhovnu vlast nad Kvarnerskim otocima od 1116. ili od 1126. pa sve do 1358., a da u to vrijeme ni Krk nije bio feud ugarske krune (i ta se tematika proteže kroz prva dva nastavka). Slijede dva nastavka s autorovim špekulacijama temeljenim uglavnom na podacima preuzetima od Lučića i Romanina. Peti nastavak bavi se Torinskim mirom (1381.) i razdobljem do definitivnog pada Cresa pod mletačku vlast (1409.).

Specifičan aspekt kvarnerske problematike, predstavljaju Vassilichevi prilozi o povijesti Frankopana.

Kao nastavak i svojevrsna dopuna niza "Da dedizione a dedizione" objavljenoga u časopisu *Archeografo Triestino*,⁴⁶ nastao je i rad *L'ultimo dei Frangipani. Conte di Veglia*, Trieste 1896., 39+20, tiskan u Stabilimento art. Tipografico G. Caprin. Ta dva nastavka, tj. završetak gore navedenoga niza članaka, u potpunosti se odnosi na povijest otoka Krka i krčkih knezova, odnosno na njihovo posljednje razdoblje vladanja otokom i laviranja između kopnene (ugarsko-hrvatskoga kralja) i prekomorske vrhovne vlasti (Mletačke Republike), tj. razdobljem od početka XV. st. pa sve do 1480. g. i definitivnoga dolaska Krka u

Giuseppe VASSILICH, *Dopo i due tributi. Le isole del Quarnero nell'XI. secolo e nella prima metà del XII., considerate nei loro rapporti con Venezia, coll'impero bizantino e coi re della Croazia*, Trieste 1887., 3.

⁴⁴ "G. Vassilich - Due tributi delle isole del Quarnero. Studio - Trieste, 1885, un fasc. di pag. 47 (pubbl. nell'Arch. Triest., vol. XI fasc III-IV Giugno 1885)", *Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria*, sv. 1, fasc. 3-4, Parenzo 1885., 367-368; Bernardo Benussi, "Dopo i 'Due tributi'. Le isole del Quarnero nell'XI. secolo e nella prima metà del XII. considerate nei loro rapporti con Venezia, coll'impero bizantino e coi re della Croazia. - Studio di G. VASSILICH. - (Pubblicato nell'Archeografo Triestino. Giugno 1887)", *Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria*, sv. III, fasc. 3-4, Parendo 1887., 404-407.

⁴⁵ Giuseppe VASSILICH, "Da dedizione a dedizione. Appunti storico-critici sulle isole del Quarnero", *Archeografo Triestino*, II. serija, sv. XV (XIX), Trieste 1889, 91-137 (1. dio), 434-500 (2. dio); II. serija, sv. XVI (XX), Trieste 1890., 133-161 (3. dio); II. serija, sv. XVII (XXI), Trieste 1891., 74-103 (4. dio); II. serija, sv. XVII (XXI), Trieste 1891., 393-438 (5. dio).

⁴⁶ Giuseppe VASSILICH, "L'ultimo dei Frangipani. Conte di Veglia", *Archeografo Triestino*, II. serija, sv. XVIII (XXII), Trieste 1892., 138-176 (1. dio); II. serija, sv. XVIII (XXII), Trieste, 1892., 312-331 (2. dio).

mletačke ruke (čemu je posvećen zadnji nastavak). Autor za taj dio preuzima glavninu podataka od Vinciguerre.

Gore navedena četiri tematska bloka, obrađena u ukupno 9 nastavaka, ili na 360 stranica – usprkos značajkama teksta – u stvari predstavljaju svojevrsnu monografiju povijesti Kvarnerskih otoka od seobe naroda, pa sve do dolaska navedenoga područja pod mletačku upravu.

O problematici prezimena (Frangipanibus) krčkih knezova raspravlja Vassilicheva knjiga: *Sull'origine dei conti di Veglia. Sedicenti Frangipani. Studio critico*, Capodistria 1904., 73, koju je otisnula Tipografia Cobol e Priora, i koja u stvari predstavlja skup nastavaka na istu temu objavljenih u časopisu *Pagine Istriane*.⁴⁷ Ovaj rad popraćen nizom ilustracija i urešen bilješkama raspravlja o Frankopanima, tj. da li je njihovo porijeklo rimskoga patricijskoga roda ili mjesnoga hrvatskoga porijekla. Autor odbacuje rimsku provenijenciju, i zalaže se za mjesno porijeklo, ali suprotstavlja se njihovom dovođenju u vezu s hrvatstvom. Naprotiv, pribjegava etimološkome tumačenju po kojemu bi se to prezime sastojalo od pojmova “franco” (u značenju franačke narodnosti, ili osobne slobode) i “pan” ili “ban” (što bi upućivalo da se radi o gospodinu, ili na njegovu funkciju).⁴⁸

Taj i takav pristup, ne samo da je mogao izazvati nenaklonost hrvatske stručne javnosti, nego je izazvao i reakciju talijanskih autora. Tako je primjerice muranski svećenik “padre Longo” napisao raspravu čija je polemička oštrica bila usmjerena na Vassilichev opus. Nažalost, navedena je rasprava još u rukopisu i u posjedu je markiza Doima Frangipanea iz Joannisa, kojemu se i ovom prigodom zahvaljujem što je ljubazno otvorio vrata svoje knjižnice autoru ovoga teksta.

Nadalje, napisao je i opsežan rad o Krčkome statutu.⁴⁹ Nakon kratkoga uvoda (51-54), slijedi transkripcija latinskoga teksta Statuta nastaloga pred kraj XV. stoljeća nakon dolaska otoka pod mletačku upravu.

Tu tematiku zaokružuje s jednim pregledom povijesti grada Krka.⁵⁰ Taj Vassilichev rad ima popularni i nacionalni karakter.⁵¹ Glavninu toga teksta obuhvaća tematika kojom se i prethodno bavio (povijest Krka od seobe naroda do 1480.), a pridodan je samo pregledni literarno-povijesni uvod i nekoliko indok-

⁴⁷ Giuseppe VASSILICH, “Sull'origine dei conti di Veglia. Sedicenti Frangipani”, *Pagine Istriane*, I. serija, god. II., sv. 1, Capodistria 1904., 22-31 (1. dio); I. serija, god. II., sv. 2, Capodistria 1904., 88-94 (2. dio); I. serija, god. II., sv. 3, Capodistria 1904., 138-145 (3. dio); I. serija, god. II., sv. 4-6, Capodistria 1904., 207-210 (4. dio); I. serija, god. II., sv. 7, Capodistria 1904., 246-252 (5. dio); I. serija, god. II., sv. 8-9, Capodistria 1904., 293-300 (6. dio); i, I. serija, god. II., sv. 10-12, Capodistria 1904., 335-366 (7. dio);

⁴⁸ Giuseppe VASSILICH, *Sull'origine dei conti di Veglia. Sedicenti Frangipani. Studio critico*, Capodistria 1904., 68-73.

⁴⁹ Giuseppe VASSILICH, “Statuto della città di Veglia”, *Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria*, sv. I, br. 1-2, Parenzo 1885., 51-128 (1. dio); sv. 1, br. 3-4, Parenzo 1885., 205-302 (2. dio); i, sv. II, br. 1-2, Parenzo 1886., 3-79 (3. dio).

⁵⁰ Giuseppe VASSILICH, “La storia della città di Veglia nei suoi momenti principali”, *Archivio storico per la Dalmazia*, god. VIII, sv. XVI, fasc. 93, Roma 1933., 435-464 (1. dio); god. IX, sv. XVI, fasc. 94, Roma 1934., 503-520 (2. dio); god. IX, sv. XVI, fasc. 95, Roma 1934., 547-566 (3. dio); i, god. IX, sv. XVII, fasc. 97, Roma 1934., 45-52 (4. dio).

⁵¹ Tu svoju intenciju autor je tako artikulirao već u posteti djela:

trinirajućih stranica za razdoblje povijesti od mletačkoga zauzimanja otoka do dolaska otoka pod upravu Kraljevstva SHS nakon Prvoga svjetskoga rata.⁵²

Taj ciklus nadopunjuje njegov rad o porijeklu talijanske inačice naziva otoka Krka (*Veglia*).⁵³

Pored gore navedenih priloga, kvarnersku problematiku obrađuje i Vassilicheva knjižica: *La distruzione di Fiume nel 1509. Un'episodio all'epoca della guerra di Cambray*, Fiume 1906., 31, koju je otisnuo Stabilimento Tipo-litogr. E. Mohovich. Knjižica opisuje mletačko osvajanje Rijeke 1509. i stanje koje je tome prethodilo, zadržava se i na opisu samoga grada, a sve je izvedeno u pripovjedačko-popularizacijsku svrhu, bez znanstvenoga aparata i ikakvih historiografskih pretenzija.

* * *

Značajno mjesto u opusu Giuseppea Vassilicha zauzimaju Rumeri, o čemu je objavio dva naslova.⁵⁴ Najprije je objavio: *Sui Rumeni dell'Istria. Riassunto storico-bibliografico*, Trieste 1900., 81,⁵⁵ i to u glasovitoj tiskari Stabilimento Artistico Tipografico G. Caprin. Rad posjeduje znanstveni aparat, a kako sam autor navodi u uvodnome dijelu glavna mu je zadaća "sažimanje tuđih istraživanja", koja su do tada objavljena, a autor sebi pripisuje neke zasluge u sistematizaciji i popularizaciji materije, te u nekim novim "primjedbama".⁵⁶ Rad se sastoji od uvoda,

"AI MIEI CARISSIMI NIPOTI, PINO E
LUCIO, DEDICO QUEST'ULTIMO MIO LAVORO
STORICO, IDEATO E SCRITTO A OTTANT'ANNI
COMPIUTI, AFFINCHE' DESSI, ISPIRANDOSI
AGL'IDEALI NAZIONALI DELLA CITTA' CHE
DIEDE I NATALI AL LORO NONNO,
NE DIFENDANO L'ORIGINE
ROMANO-VENETA
CONTRO TUTTI
E IN OGNI MOMENTO."

Dakle, taj je rad trebao poslužiti za "obranu rimsko-mletačkoga porijekla" grada Krka "protiv svih i u svakome trenutku"

Vidi: Giuseppe VASSILICH, "La storia della città di Veglia nei suoi momenti principali", *Archivio storico per la Dalmazia*, god. VIII, sv. XVI, fasc. 93, Roma 1933., 435.

⁵² Taj Vassilichev prilog završava lamentacijom za talijansko osvajanje otoka: "Nel 1921 a Veglia venne fatto un torto; speriamo che esso verra riparato!

Trieste (festeggiando il mio 81° giorno onomastico)
19 marzo 1934-XII. GIUSEPPE VASSILICH"

Giuseppe VASSILICH, "La storia della città di Veglia nei suoi momenti principali", *Archivio storico per la Dalmazia*, god. IX, sv. XVII, fasc. 97, Roma 1934., 52.

⁵³ Giuseppe VASSILICH, "Ancora sul nome di 'Veglia' derivato da 'Vecla', con speciale riflesso al nome della chiesa vescovile 'Veclensis'", *La porta orientale*, god. 6, br. 6-8, Trieste 1936., 259-280.

⁵⁴ Rumeri je izvorni pojam, kojega prihvaćaju neki etnologi, dok se u literaturi (napose onoj lingvističkoj) može nailaziti na pojam Istrorumunji, a oba se odnose na vlaško stanovništvo istočne Istre.

Vidi: Josip MILIČEVIĆ, "Neistine o Rumerima", *Nova Istra*, god. II., sv. 4, Pula 1997., 196-202.

⁵⁵ Radi se o posebnome otisku: Giuseppe VASSILICH, "Sui Rumeni dell'Istria", *Archeografo Triestino*, II. serija, sv. XXIII(XXVII), Trieste 1900., 157-237.

⁵⁶ "Scopo pertanto del presente lavoraccio si è quello di riassumere gli studi e le indagini degli altri, pubblicate sin qui, su questi Rumeni d'Istria; e quantunque non sembri, il riassunto

popisa literature, prvoga dijela (posvećenoga općenito porijeklu Rumunja i njihovoga jezika), priloga i izvora, te od drugoga dijela (posvećenoga Istrovlasima) s prilogima.⁵⁷ Može se primijetiti kada autor govori o starim Slavenima (seobi i sl.) gotovo uvijek rabi pojam "Slovinci", što zbunjuje.⁵⁸ Dakle, nakon opširnoga uvoda o romanizaciji Dacije i o vlaškome stanovništvu, Vassilich prenosi stavove starije istarske historiografije (Kandler itd.) prema kojima su Vlasi autohtono istarsko stanovništvo, ali i (u vrijeme nastanka priloga) recentne hipoteze (G. I. Ascoli, F. M. Miklosich, itd.), koje ističu dokaze o imigraciji toga stanovništva pred kraj srednjega ili na početku novoga vijeka. Vassilich se priklanja drugoj skupini autora i doseljavanje Vlaha u Istru locira u XIV. st.

Istrovlaške tematike se opet latio i nakon nekoliko godina: *Sull'origine dei Cici. Contributo all'etnografia dell'Istria*, Trieste 1906., 115, a i ta knjiga predstavlja spoj nekolicine tekstova objavljenih u časopisu *Archeografo Triestino*.⁵⁹ Ustvari, ta knjiga predstavlja znatno proširenje i prerađenu prethodnoga rada o Istrovlasima, a usredotočena je na dokazivanju njihovoga rumunjskoga porijekla, te vremena njihova dolaska i zemlje porijekla.⁶⁰ I ovaj je tekst popraćen veli-

avrà qualche piccolo merito, perché esporrà in ordine cronologico la genesi, lo sviluppo e le conclusioni finali sull'origine di questo popolo, destinato fra breve a perire come tale, in un periodico nostro ed in lingua nostra; laddove le ricerche più interessanti sulla lingua e sulla patria originaria di questi Rumeni d'Istria sono estese quasi tutte in lingua tedesca e sono pubblicate in periodici o riviste che non passano per le mani dei più. Per quanto modeste, il riassunto conterrà, qua e là, anche delle osservazioncelle mie."

Usprkos činjenici što je prividna skromnost bila glavni motiv pisanja citiranoga teksta, a ne želja za objektivnim sagledavanjem vrijednosti rada, možemo zaključiti da približno ocrtava vrijednost rada. Valja, nadalje, primijetiti da s onim "u jednoj našoj periodičnoj publikaciji i na našem jeziku" ("in un periodico nostro ed in lingua nostra") autor smatra svojim tršćanski talijanski časopis, kao i talijanski jezik, na temelju čega možemo zaključiti da implicite i sebe smatra Talijanom.

Vidi: Giuseppe VASSILICH, *Sui rumeni dell'Istria. Riassunto storico-bibliografico*, Trieste 1900., 4.

⁵⁷ Sadržaj: "Due parole d'introduzione" 3-4, "Opere principali sulle quali si basa la Parte I" 5-6, "Parte prima. Origine dei Rumeni e della loro lingua" 7-17, "Appendice" 18-19, "Fonti principali sulle quali si basa questo riassunto, disposte in ordine cronologico" 20-21, "Parte seconda. Sui Rumeni dell'Istria - Loro sedi - Quando e donde vennero" 22-76, i "Appendice" 77-80.

⁵⁸ Iako ne možemo dokučiti motivaciju (možda je po srijedi nezgrapnan prijevod s njemačkoga), autor kada govori o starim Slavenima koristi pojam "Slovinci" ("Sloveni"), a na str. 17 koristi i "Slavi ortodossi".

⁵⁹ Giuseppe VASSILICH, "Sull'origine dei Cici", *Archeografo Triestino*, III. serija, sv. I (XXIX), Trieste 1903., 53-80 (1. dio), 349-395 (2. dio); III. serija, sv. II (XXX), Trieste 1905., 209-247 (3. dio).

⁶⁰ Sam autor ističe: "Le note raccolte per quel lavoro, unite ad altre fatte appositamente per la questione dell'origine dei Cici, mi mettono in grado di pubblicare il presente studiolo, che puossi considerare un'appendice del primo.

Devo peraltro osservare, che in questo lavoro talvolta, in alcune questioni, dissento alquanto da quello.

Come lo dice il titolo, io non mi perderò nella descrizione Ciceria e degli usi e costumi dei Cici, che su ciò esistono dei ragguagli abbastanza esatti ed estesi; ma facendo tesoro delle investigazioni altrui, specialmente delle più recenti, cercherò di dimostrare:

I donde e quando vennero i Cici nel Carso;

II chi sono i Cici, e quali sieno le prove della loro appartenenza al ceppo rumeno."

Vidi: Giuseppe VASSILICH, *Sull'origine dei Cici. Contributo all'etnografia dell'Istria*, Trieste 1906., 4.

kim brojem bilježaka, koje sadržavaju opširne komentare, a po strukturi sličan je prethodnome radu.⁶¹ Međutim, tu dolaze do izražaja autorove mahom neutemeljene špekulacije. Zapravo, najprije treba istaknuti da u ovome radu on istrovaško stanovništvo dijeli na Istrorumunje (na južnim obroncima Učke, koji su po njemu pristigli u XIV. st.) i Čiće (na Čičariji, tj. kraškoj visoravni na sjeveru istarskoga poluotoka, koji su se doselili u XVI. st.).⁶² On već u samome uvodu tvrdi da postoje etnički odnosi između Uskoka i Rumunja, odnosno Vlaha.⁶³ Vassilich, nadalje, tvrdi da iako se naziv "uskok" ne odnosi ni na koju narodnost, "valja odmah primijetiti, da se on gotovo uvijek identificira s Vlahom".⁶⁴ Na drugome mjestu tvrdi kako su Čići i uskoci "jedno te isto" i da su "govorili rumunjski".⁶⁵ Giuseppe Vassilich špekulira da je pradomovina Čića, koji bi po njemu bili isto što i Uskoci, na ne poblize definiranome mjestu u Srbiji i Bosni, a da su od

⁶¹ Sadržaj obuhvaća slijedeće dijelove: "Introduzione" 3-5, "Parte I" 7-28, "Parte II" 29-75, "Continuazione della Parte II" 77-111, i "Appendice" 112-115.

⁶² G. VASSILICH, *Sull'origine dei Cici*, 21, 41 i 48.

⁶³ Autor piše: "che vi esistono delle relazioni etniche fra Rumeni, Vlachi e Morlacchi, Cici e Uscocchi." Vidi: G. VASSILICH, *Sull'origine dei Cici*, 4.

⁶⁴ "Sebbene il nome originariamente non significhi altro e non alluda ad alcuna nazionalità, sta bene però subito notare, ch'esso s'identifica quasi sempre con Vlaco o Valacco, e questo a sua volta con Rasciano, (tu je bilješka: V. Minucio Minuci, *Historia degli Uscocchi*, (senza dana, ne luogo), p. 5.) circostanza questa che ci servirà più tardi per provare la rumenità dei Cici i quali sono anche Uscocchi, stabilitisi sul Carso contemporaneamente con gli Uscocchi di Sichelberg, detti come abbiamo veduto, Valachi, e, a detta del Valvasor, parlanti il valacco ancora a suoi tempi"

Ako bi i prihvatili da Vlasi mogu biti uskoci, poistovjećivanje uskoka s Vlasima je posve neprihvatljivo (a tek izjednačavanje Vlaha i Rašana!), pa valja posegnuti za Minucijevim djelom, u kojemu stoji: "Gli Uscocchi sono gente Dalmatina dallo Stato d'un Principe o per delitti commessi, o per impazienza del giogo tirannico, fuggiti ai Dominj di Principe vicino, e ciò si dimostra dall'istessa voce scoco, che in latino si direbbe transfugo. Questo nome senza titolo però d'infamia, cominciò ad acquistar grido, non sono ancora cento anni, in quel tempo che l'armi Turchesche, essendosi distese per l'Ungheria, e per la Grecia, nella Bulgaria, nella Servia, e nella Rascia, travagliavano i confini della Croazia, e della Dalmazia: perché allora molti uomini valorosi non potendo viver sotto la tirannide Turchesca, ricordandosi di esser nati nella vera fede del Vangelo, partendo dal paese già soggiogato dai nemici, si ritiravano a qualche luogo forte de Cristiani (...) te nastavlja opisujući osvajanje Klisa, seljenje u Senj, gusarenje... I Minuci dodaje: "Oltre che valendosi i Veneziani delle barche armate degli Schiavoni, o Croati non erano ben serviti, perché questi portavano rispetto agli Uscocchi, o per le amicizie o parentele, o per esser della medesima nazione, o per tema, che non fossero vendicati i piccioli mali, che loro facesse colla uccisione de parenti colle rovine, e cogli incendi delle case, e questo terrore spargevano i ladri a loro vantaggio."

Dakle, vidimo da Minuci definira uskoke "Dalmatincima", odnosno kao "prijatelje i rodbinu" onih "Schiavona, ili Hrvata", koji su služili na "naoružanim barkama" i koji su bili "iste narodnosti". Nadalje, Minuci piše da su uskoci "rođeni u pravoj vjeri Evanđelja", a tim je terminom mogao označiti jedino katolike! Crkvena osoba s Minucijevim obrazovanjem i na tako visokome položaju, zacijelo bi drugačije okvalificirala kršćane istočnoga obreda, a pogotovo bi to učinio autor tako neprijeporno objektivnoga djela o uskocima.

Vidi: G. VASSILICH, *Sull'origine dei Cici*, 39-40; *Storia degli Uscocchi. Scritta da Minucio Minuci. Continuata da fra Paolo Sarpi*, Milano 1831., 10 i 18.

⁶⁵ "(...) anche i Cici, venuti sul Carso al principio del secolo XVI, anche gli Uscocchi (che sono tutt'uno coi Cici) stabilitisi nella Carniola nella stessa epoca, parlavano ancora il rumeno, come vedremo più innanzi." Vidi: G. VASSILICH, *Sull'origine dei Cici*, 50.

tamo pristigli na Kras nakon duljega boravka u Hrvatskoj, te pridodaje da ih se dio doselio zajedno sa "Srbima i Hrvatima" u neka opustjela područja Istre (valjda misli na malarična područja Puljštine i Poreštine).⁶⁶ Međutim, kasnija istraživanja u potpunosti su otklonila vlašku komponentu doseljenika na ta područja, isto kao i onu srpsku, a potvrdila su, pored prevladavajuće hrvatske, i sudjelovanje kolonizacijskih elemenata crnogorskih, albanskih, grčkih, talijanskih i drugih pokrajina.⁶⁷ Na temelju navedenoga, možemo zaključiti da i ovaj rad, isto kao i onaj prethodni, predstavlja rezimiranje stavova autora koji su pisali o toj temi, ali za razliku od prethodnoga rada, Vassilich se tu upušta u znatno veća špekuliranja, koja u pravilu nisu potvrđena kasnijim istraživanjima.⁶⁸

* * *

Jedna od tema kojima se opsežno bavio Giuseppe Vassilich jest sudbina Elizabete Frankopan, ali toj je problematici pristupio s literarnoga aspekta. Naime, o tome je napisao povijesni roman: *Elisabetta de'Frangipani. Contessa di Veglia e Modrusia. Storia dei secoli XIV-XV*, Fiume, 1905., 213, tiskan u Stabilim. Tipo-litogr. E. Mohovich, koji je objavljen i kao podlistak riječkih novina *La Bilancia*. Kratko vrijeme nakon toga, objavljena je i hrvatska verzija u prijevodu Andrije Bortulina⁶⁹: *San Jelisave Frankopanske. Historijski roman*, Zagreb 1911., 128, u Tisku i nakladi Antuna Scholza.⁷⁰

⁶⁶ "(...) si bene anche i Cici, venuti sul Carso al principio del secolo XVI, anche gli Uscocchi (che sono tutt'uno coi Cici) stabilitisi nella Carniola nella stessa epoca, parlavano ancora il rumeno, come vedremo più inanzi.

(...) ⁴ Dalla Serbia e Bosnia non vennero neppure direttamente sul Carso; ma sostarono alquanto nella 'vecchia Croazia, sotto il nome generico di 'Uscocchi', e sotto quello speciale di 'Cici'.

(...) ⁷ Alcuni indipendentemente da questi, sotto il nome di Morlacchi o Cici, misti con Serbi e Croati, s'insediarono sporadicamente anche in alcuni luoghi deserti dell'Istria e nel territorio i Trieste.

⁸ Non v'ha dubbio, che 'Cicio' sia una denominazione speciale della generica 'Uscocco'; naturalmente di quelli Uscocchi che vennero insediati nella Carniola nella prima metà del secolo XVI, e non di quelli che vennero importati nell'Istria dall'Austria e da Venezia nel secolo XVII." Vidi: G. VASSILICH, *Sull'origine dei Cici*, 50 i 51.

⁶⁷ Miroslav BERTOŠA, *Mletačka Istra u XVI. i XVII. stoljeću, I. Kolonizacija (Teme i problemi)*, Pula 1986.; Slaven BERTOŠA, *Život i smrt u Puli. Starosjeditelji i doseljenici od XVII. do XIX. stoljeća*, Pazin 2002.

⁶⁸ Zef MIRDITA, "Balkanski Vlasi u svijetlu podataka bizantskih autora", *Povijesni prilozi*, sv. 14, 1995., 25-115.

⁶⁹ Andrija Ivan Bortulin, etnograf (Beli na Cresu, 1. rujna 1876. – Prag, 4. travnja 1917.). Gimnaziju pohađao u Rijeci, Kotoru i Sušaku, gdje je i maturirao 1898. Objavio nekoliko etnografskih radova o otoku Cresu, a bavio se i prevođenjem (s talijanskoga na hrvatski jezik, odnosno tijekom posljednjega razdoblja, kojega je proveo u Pragu, prevodeći hrvatske autore na češki jezik).

Vidi: "BORTULIN, Andrija Ivan", *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 2, Zagreb 1989., 175-176.

⁷⁰ Zapravo, na naslovnoj (1.) stranici stoji: "Tisak i naklada Antuna Scholza"; dok je na korici na odgovarajućemu mjestu otisnuto: "Tisak i naklada knjižare I. Hartmana (St. Kugli), Zagreb". Nadalje, i na korici i na naslovnici prezime autora je napisano: "Vasilich".

Ustvari, tekst romana o Elizabeti Frankopan najprije je objavljen, pod naslovom "Il sogno di Elisabetta Frangipani" (uz naznaku da se radi o povijesnome romanu iz pera G. V., koji pridržava autorska prava), pri dnu prve stranice riječkoga dnevnoga lista na talijanskome jeziku *La Bilancia*.⁷¹ Još iste godine, tiskana je i knjiga istoga sadržaja, koja je imala istu strukturu (XXXIV poglavlja) i istovjetan tekst (kako sam autor navodi, samo uz neke interpunkcijske ispravke, i neka udvostručavanja suglasnika).⁷² Svaki nastavak podlistka u novinama sadržavao je otprilike pet stranica teksta u odnosu na oblik u kojemu je otisnut u knjizi.⁷³ Što se tiče prijevoda na hrvatski jezik, već po vanjskoj strukturi vidimo da ima promjena: strukturiran je u XXX poglavlja. Po pitanju prijevoda, prevoditelj se na početku prilično vjerno držao izvornoga teksta. Međutim, već u II. poglavlju počeo je usitnjavati izvorne manje cjeline stvarajući nove odlomke. Nadalje, prije završetka II. poglavlja izvornika prevoditelj započinje III. poglavlje prijevoda, a slični se postupci primjenjuju do pred kraj knjige. Sve u svemu, prijevod je prilično slobodan, tako da bi se ga moglo ocijeniti prije kao adaptaciju teksta, nego li kao književni prijevod vjerran izvorniku. A tu i tamo potkrala se i pokoja krupnija pogreška: npr. za riječku Savinju, koja teče kroz Celje (u izvorniku Sano), u prijevodu je prozvana Savom⁷⁴ (što otkriva prevoditeljevu ležernost pri baratanju zemljopisnim pojmovima), ili pak izvorni "(...) zatim među prsobranima urešene zidine samotnih dvora povratila se uobičajena tišina." ("(...) poi fra le mura merlate del solitario castello ritornò il consueto silenzio.") preveden je kao "(...) a na to se medju zidine opet povrati prijašnji mir."⁷⁵ (što ukazuje na prevoditeljevo slabo baratanje fortifikacijskom terminologijom).

Međutim, o čemu roman ustvari govori? Tu zapravo autor u prvih nekoliko poglavlja rezimira povijest otoka Krka, a napose razdoblje upravljanja Krčkih knezova. Ta knjiga, koja započinje pripremama za vjenčanje Katarine, kćeri Francesca Carrare, i Stjepana II. Frankopana u Padovi 1372., o rođenju kćeri Elizabete, njezinoj udaji – usprkos viteškoj ljubavi Pavla Kurjakovića, koji je "umro iz ljubavi" – za Fridriha Celjskoga, njegovoj vezi s Veronikom Desinić... Knjiga, nadalje, opisuje stradanje Elizabete Frankopan, pa Veronike Desinić, i

⁷¹ Dakle, vidimo da hrvatski prijevod nosi prvotni naslov (naslov feljtona objavljenoga u novinama), što je zacjelo primjerenije, jer kroz veći dio fabule se proteže pretskazujući san Elizabete Frankopan.

⁷² "(...) Essendo io lontano dal luogo della pubblicazione, l'arduo compito della correzione venne affidato a persona colta e intelligente; ma, come era a prevedere, con tutta la buona volontà, nella fretta della stampa di un giornale quotidiano, sfuggirono al correttore alcuni segni d'interpunzione, qualche raddoppiamento di consonanti e tocca via (...)"

Vidi: G. VASSILICH, *Elisabetta de Frangipani*, 213.

⁷³ Podlistak "Il sogno i Elisabetta Frangipani", objavljen je u 39 nastavaka u listu *La Bilancia*, god. XXXVIII, br. 157, od petka 14. srpnja 1905. do br. 195, od utorka 29. kolovoza 1905. (novine nisu izlazile nedjeljom i na blagdan Velike Gospe).

⁷⁴ Vidi: G. VASSILICH, *Elisabetta de' Frangipani*, 107; Giuseppe VASSILICH, *San Jelisave Frankopanske. Historijski roman*, Zagreb 1911., 60.

⁷⁵ Usporedi: G. VASSILICH, *Elisabetta de' Frangipani*, 27; G. VASSILICH, *San Jelisave Frankopanske*, 14.

završava sa smrću Fridriha (1454.) i Ulriha Celjskoga (1456.). Autor izmjenjuje dijaloge među protagonistima s opširnim naracijama o povijesnoj slici i rodbinskim vezama, što nije uvijek najbolje izvedeno (digresije koje otežavaju praćenje fabule, a učestala su i nepotrebna ponavljanja nekih podataka). Učestala su i autorova moraliziranja, koja današnjem čitatelju napadno serviraju motrište iz vremena nastanka romana (što može biti povijesno zanimljivo, ali zacijelo ne pridonosi literarnoj vrijednosti). Sve u svemu, ne smatramo roman većim književnim dosegom, ali zanimljivo je, a možda i literarno vrednije, autorovo ocrtavanje nekih aspekata psihološkoga profila Veronike Desinić.

* * *

Giuseppe Vassilich napisao je i nekoliko recenzija knjiga objavljenih također u časopisu *Archeografo Triestino*.⁷⁶ Pored toga, objavio je i nekoliko radova u časopisu *Pagine Istriane*, usmjerenih široj publici. Tako, na temelju literature donosi pregled inačica naziva Kopra.⁷⁷ Pisao je i o Krčkome statutu,⁷⁸ o prezimenu Laurana,⁷⁹ o mjestu pokopa Apolonije Frankopan⁸⁰ i o navodnim ženidbenim vezama Hugona VI. Devinskoga s Frankopanima.⁸¹

* * *

U posljednjem razdoblju bavio se i srpskim folklorom.

Jedan od Vassilichevih posljednjih radova nosi naslov: *Diocleziano nella storia e nel folklore serbo*, Milano 1926., 22, kojega je tiskala Officina grafica 'Cisalpina'. Radi se o literarnome uratku u stihovima, tj. o nekakvome epskome spjevu o Dioklecijanu: strofe variraju po broju stihova, varira broj slogova u stihovima, zastupljeno je više rimovnih shema i u pravilu rime nisu kvalitativne (često su sastavljene od iste vrste riječi, npr. nizanje gerundija prezenta glagola "puntando / delineando", ili imenica "fedeltà / libertà" itd.)⁸²

⁷⁶ Giuseppe VASSILICH, "B. Dr. Benussi e A. Dr. Ive, Storia del dialetto di Rovino, Trieste, tipografia del Lloy, 1888", *Archeografo Triestino*, II. serija, sv. XIV (XVIII), Trieste 1888., 445-459. Recenzent se ograničio na prikazivanje sadržaja, i to onoga povijesnoga, dok je vrlo kratko ilustrirao jezični dio, o kojemu je pisao Antonio Ive.

Giuseppe VASSILICH, "B. Dr. Benussi, 'Santo Stefano al Quietò', (Studio con due tavole, pubblicato nel Programma del Ginnasio comunale di Trieste, 1888)", *Archeografo Triestino*, II. serija, sv. XIV (XVIII), Trieste 1888., 460-462. I u tome radu Vassilich se ograničio na puko prikazivanje sadržaja.

⁷⁷ Giuseppe VASSILICH, "Ancora sull'origine del nome Capodistria", *Pagine Istriane*, I. serija, god. I., sv. 1, Capodistria 1903., 26-30 (1. dio); i, I. serija, god. I., sv. 2, Capodistria 1903., 52-56 (2. dio).

⁷⁸ Giuseppe VASSILICH, "Di un preteso statuto di Veglia", *Pagine Istriane*, I. serija, god. I., sv. 11-12, Capodistria 1904., 255-262.

⁷⁹ Giuseppe VASSILICH, "Per la retta grafia d'un cognome (Laurana)", *Pagine Istriane*, I. serija, god. III., sv. 4-5, Capodistria 1905., 112-114.

⁸⁰ Giuseppe VASSILICH, "Un punto incerto d'una notizia certa", *Pagine Istriane*, I. serija, god. III., sv. 7, Capodistria 1905., 157-162.

⁸¹ Giuseppe VASSILICH, "Per una questione matrimoniale", *Pagine Istriane*, I. serija, god. IV., sv. 3-4, Capodistria 1906., 68-74.

⁸² Giuseppe VASSILICH, *Diocleziano nella storia e nel folklore serbo*, Milano 1926., 5.

* * *

Dakle, ustanovili smo da je Giuseppe Vassilich (Krak, 29. listopada 1852. – 16. siječnja 1940.) pohađao osmi razred gimnazije u Splitu školske godine 1870.-1871. i to kao crkvena osoba, ali zbog bolesti drugo polugodište je završio privatno polažući ispite. Školske godine 1872.-1873. pohađao je Učiteljsku školu u Trstu (maturirao 2. kolovoza 1873.). Dvije školske godine (1873.-1874. i 1874.-1875.) radio je kao podučitelj u Muškoj pučkoj školi u Labinu, a nakon polaganja habilitacijskoga ispita (4. svibnja 1875.) dobiva mjesto pučkoškolskoga učitelja u Trstu, gdje je radio u nekoliko škola i bio dugogodišnji ravnatelj sve do umirovljenja 1915. godine.

Nekoliko mandata i to od samoga osnutka 1884. godine bio je član ravnateljstva društva *Società istriana di archeologia e storia patria*. U prvoj polovici 30-ih godina XX. st. stekao je i titulu "viteza".

Na temelju iznesenoga možemo zaključiti da je Giuseppe Vassilich pisao priloge iz područja historiografije Istre i Kvarnerskih otoka, koje je objavljivao u najprestižnijim talijanskim časopisima svojega vremena: *Atti e memorie i Archeografo Triestino*. Pored tema iz najstarije povijesti Istre, objavio je niz radova: o povijesti Kvarnerskih otoka u srednjemu vijeku (od seobe naroda do 1480.), o povijesti Krčkih knezova, o Krku, i o vlaškom stanovništvu u Istri, tako da njegov opus odražava četiri interesna područja, odnosno njegovi bi se prilozi mogli uvrstiti u četiri voluminoznije monografije. Međutim, već nas prvi uvid u njegov opus navodi na konstataciju da je danas dobar dio teza iz analiziranoga opusa neprihvatljiv, i to kako zbog objektivnoga napretka u istraživanjima na historiografskome polju, tako i zbog subjektivnih čimbenika autora, jer ne treba smetnuti s uma da je autor bio ipak samo entuzijast, a ne historičar po obrazovanju i profesiji.

I na kraju, valja imati u vidu i Vassilichev literarni opus: njegov roman o Elizabeti Frankopan, koji je i preveden na hrvatski jezik, kao i druge literarne uratke u prozi i u stihovima.

RIASSUNTO

LA VITA E L'OPERA DI GIUSEPPE VASSILICH (1852-1940)
INSEGNANTE E STUDIOSO DELLA STORIA DELL'AREA ISTRIANA E
QUARNERINA

In base a delle ricerche archivistiche, l'autore in questo saggio studia la biografia di Giuseppe Vassilich (Veglia, 1852 – Trieste, 1940). Il Vassilich studiò a Veglia, a Spalato ed a Trieste. Fu impiegato come sottomaestro ad Albona e come maestro a Trieste, cioè come direttore di diverse scuole elementari a Trieste, dove formò famiglia e fu un cittadino rispettabile.

Si fece notare come autore di numerosi saggi sulla storia dell'Istria e delle isole del Quarnero, pubblicati sulle riviste storiografiche italiane del suo tempo. Scrisse anche diversi contributi sui Conti di Veglia. Complessivamente guardando, scrisse su 360 pagine una sintesi della storia delle isole del Quarnero dalla migrazione dei popoli al 1480, si occupò della famiglia nobile dei Frangipani, della provenienza della popolazione valaca dell'Istria e di altre questioni storiografiche, ma le sue opere non possono esser ritenute di un valore duraturo. Infine, scrisse pure un romanzo su Elisabetta de' Frangipani ed altre opere letterarie.

Parole chiave: biografia di Giuseppe Vassilich, storiografia dell'area istriana e quarnerina, storia ed etnografia dell'Istria, storia delle isole quarnerine nel medioevo, storia della famiglia nobile croata dei Frangipani

SUMMARY

THE LIFE AND WORK OF GIUSEPPE VASSILICH (1852-1940) AN
EDUCATOR AND HISTORIAN OF ISTRIA AND THE KVARNER

In this article, on the basis of archival research, the author investigates the biography of Giuseppe Vassilich (b. Krk, 1852 – d. Trieste, 1940.). Vassilich was educated in Krk, Split and Trieste. He served as an assistant teacher in Labin and as a teacher in Trieste, that is, as a long-serving director of several primary schools in Trieste. He became prominent as the author of many articles about the history of Istria and the islands of the Kvarner in Italian history journals of the time. He also wrote a number of articles about the princes of Krk. As a whole, on about 360 pages, he wrote a synthesis of the history of the Islands of Kvarner from the migrations of the Slavs to 1480, he researched the noble Frankopan family, the origins of the Vlach population of Istria and other historiographical questions, but his works can not be considered of lasting value. He also wrote a novel about Elizabeth Frankopan and some literary articles.

Key words: biography of Giuseppe Vassilich, historiography of Istria and Kvarner, ethnography, Frankopan family